

ACC. N:R **M.10551**: 1-13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Gustaf Carlsson*
 Härad: *L. Tjinst* Adress: *Skornavdebo, Ankarum*
 Socken: *Hallingeberg* Berättat av: _____
 Uppteckningsår: *1947* Född år *1905* i *Koltrarp, Hallingeberg*

<i>All "gå" med stjärnan.</i>	<i>s. 1.</i>	<i>N. No. spec. 193.</i>
<i>Landsbyggnads repologer.</i>	<i>s. 2-3.</i>	<i>N. No. 138.</i>
<i>Jordbrukets biverksamhet.</i>	<i>s. 4.</i>	<i>LwF. 61.</i>
<i>När den nya tiden kom till bygden.</i>	<i>s. 5-13.</i>	<i>" 59.</i>

M. 10551: 1.

Sid. 1.

Landskap: Småland Upptecknat av: Gustaf Carlsson

Härad: Södra Tjust Adress: Stormandebo, Ankarsrum

Socken: Hallingeberg Berättat av:

Uppteckningsår: 1947 Född år 1905 i Holtorp, Hallingeberg.

N. M:is

Svar å specialfrågelista 193.

Ämne: Att "gå med stjärnan".

I denna trakt torde seden att "gå med stjärnan" inte ha förekommit. Jag har tillfrågat äldre personer, men ingen syns ha varit med om sådant. Som barn hade jag ofta tillfälle att avlyssna ett par äldres berättelser, men jag kan inte erinra mig att jag någonsin hörde dem tala om seden att "gå med stjärnan". Som allmogen förr inte kom så vida omkring, kan jag inte bedöma om seden förekom på andra orter. De gamlas skildringar härrörde främst från hembyn eller roten, vilket i detta fall är liktydligt med Hallingebergs södra sockendel.

M. 10551: 2,

Sid. 2.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson

Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.

Socken: Hallingeberg. Berättat av:

Uppteckningsår: 1947. Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg

Svar å frågelistan nr 138.

Ämne: Landsbygdens repslageri.

Beträffande repslageri kan inte upptecknaren ge någon beskrivning på sådant. För snart 25 år sedan såg jag emellertid ett repslageri i Gamleby. I en ortstidning såg jag för blott några veckor sedan att repslageriet finns kvar där än i dag. Samma innehavare är det också som för 25 år sedan. Repslagaren heter Vilhelm Johansson och adr. är Lugnet, Gamleby. Repslagarebanan ligger högt uppe mot Garpedansbergets sydvästra sida, där bergväggen ger utmärkt lä mot blåsten. Repslagare Johansson har varit bosatt i Gamleby och bedrivit sin näring där sedan före sekelskiftet.

För ett par tiotal år sedan fanns en repslagarebana även i Västervik på den plats där nuvarande Lidhemsskolan är belägen.

Beträffande "slagning" av snören brukade min far tala om att de "spann på grind" förr. Hur det gick till såg jag inte, men "grinden" liknade i viss mån en vanlig grind i miniatyr. (Därav namnet.) Grinden var väl mellan 2 - 3 dm

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 10551: 3.

Sid. 3.

Landskap: Småland Upptecknat av: Gustaf Carlsson
Härad: Hallingeberg Södra Tjust Adress: Stormandebo, Ankarsrum
Socken: Hallingeberg Berättat av:
Uppteckningsår: 1947. Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg

Forts.

lång och ung. $1\frac{1}{2}$ dm bred. I mitten fanns ett utstående handtag på vars fortsättning (axel) grinden roterade. På sådan grind spanns troligen längre tillbaka till husbehov exempelvis snören till att knyta ihop säckar med. I gamla säckar har upptecknaren sett tjocka, luddiga snören av lin (blånor), som torde ha sådant ursprung. Min far brukade även tvinna snören genom att ha de finare trådarna upplagda på två tråkrokar, ungefärliga mycket snören på vardera kroken. Mittpartiet av det smala snöret fick så bilda början på det grövre snöret. Min far höll således i snörets mittparti med vänster hand. Så snurrade han först runt ena kroken åtskilliga gånger och satte den sedan mellan knäna medan han snurrade den andra. När han sedan släppte efter på det mellanliggande trådpartiet sprang det ihop (tvinnade sig självt). Så nystades han av litet på var krok igen och upprepade proceduren. Dessa snören blev förhållandevis fasta och starka och brukade användas till säcksnören. Benämningen på snören var i orten av de äldre mestadels "simmar".

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10551:4

Sid.4.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Socken: Hallingeberg. Berättat av:
Uppteckningsår: 1947. Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg.

Svar å frågelist nr 61.

Ämne: Jordbrukets binäringar.

Binäringar för jordbruket i denna trakt (Hallingebergs södra socken-
del) har främst varit skogshuggning och körning vintertid. Mera hantverksbetonad
binäring är inte känd, men vid åtskilliga gårdar fanns förr små smedjor där
jordbrukarna utförde husbehovssmide åt sig själv och även åt grannar. Samma
var förhållandet med snickerier. En del brukare var händiga att förfärdiga sina
redskap själva som räfsor, lieorv, skaklar och även kälkar. Somliga kunde även
utföra sådana arbeten åt grannar, men binäring i egentlig mening var det knappast.

M. 10551:5

Sid. 5.

Landskap: Småland Upptecknat av: Gustaf Carlsson
Härad: Södra Tjust Adress: Stormandebo, Ankarsrum
Socken: Hallingeberg Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg.

Svar å frågelistan nr 59.

Ämne: När den nya tiden kom till bygden.

Beträffande laga skiftes införande i bygden har tidpunkten för sådant varierat. I upptecknarens hemby, Stormandebo i Hallingebergs socken, förekom enligt muntlig uppgift laga skifte redan 1837. I Öynestad by i samma sockendel förekom däremot sambruk av en del åker och äng ännu på 1880-90-talen. I Vena socken t.ex. har laga skifte förekommit långt senare och någon by där lär ännu vara oskiftad. Samma förhållande lär det vara i Misterhults socken, där byn Krokstorp t.ex. har en del sambruk. Fiskevattnet t.ex. skiftas årligen så att fyra gårdar har samma fiskevatten vart fjärde år.

Bystämman syns inte ha förekommit i någon by i Hallingebergs socken på mycket länge. Ingen tillfrågad kan lämna uppgift därom. De flesta byhandlingar torde även vara försvunna. Upptecknaren har inte vetskap om några. Uttrycket kalasrote är inte känt, men vissa byar och gårdar räknades som en rote när det gällde skolgång, husförhör m.m. Vid husförhör var det vanligt att var bonde

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 10551:6.

Sida 6

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson
Härad: Södra Tjust. Adress: Stormandebo, Ankarsrum.
Socken: Hallingeberg. Berättat av:
Uppteckningsår: 1947. Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg

Forts. om "när den nya tiden etc."

som brukade mantalssatt jord var skyldig mottaga husförhørsfolket var sitt år i tur och ordning. Där husförhöret hölls skulle även efteråt bjudas på förplägnad. Till detta kalas var rotebönderna självskrivna gäster. Mororna medförde förning och i god tid före husförhörets hållande gick alla rotens moror med ostmjölk till årets husförhörsgård där kalasosten för husförhöret ystades. Tjänstefolk, torpare och backstugusittare inom roten, som inte själva upplät husförhörslokal fick inte vara med om det efterföljande kalaset. Oftastt förplägades de dock ute på gårdsplanen med ost och bröd samt dricka innan de gick från husförhörsgården.

Andelsföreningar såsom tröskförening, tjuvförening m.m. finns i åtskilliga byar. De flesta har väl en ålder av så där 25-30 år.

Beträffande jordbrukets förbättringar har sådana trängt sig fram så småningom. I en bygd som denna där det är gott om herrgårdar och godspatroner dominerat och ägt flera av socknens större gårdar, får nog anses, att åtskilligt

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 10551:7.

Sid.7.

Landskap: Småland Upptecknat av: Gustaf Carlsson
Härad: Södra Tjust Adress: Stormandebo, Ankarsrum
Socken: Hallingeberg Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg

Forts.

nytt kommit från herrgårdarna, såsom ändrad växtföljd, dikning, nya jordbruksredskap, konstgödsling m.m.

Beträffande löväng har de flesta i dessa trakter förvandlats till kalhuggna kulturbeten. I dessa trakter (främst avses Hallingebergs socken) börjades anläggning av kulturbeten för c:a 25 år sedan.

Inom socknen har funnits mindre mejerier i Kamngärde och Hallingebergs kyrkby, men de är sen c:a 20 och 30 år sedan nedlagda. Ett tegelbruk fanns före sekelskiftet vid Mjöltoorp, vidare fanns sågverk och kvarn samt ett mejeri där. Dessa anläggningar härjades av eldsvåda strax före sekelskiftet och förstördes. Vid Ankarsfors söder om Ankarsrum fanns en spiksmedja som är nerriven sen några tiotal år sedan. Nya industrier som cementstensgjuteri vid Mjöltoorp, sågverksrörelse vid Hummelstad, snickerifabrik vid Skaftekulla m.m. har vuxit fram i stället.

Familjer som förr bodde ute i skogarna och där hade en liten stuga,

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 10551:8.

Sid. 8.

Landskap: Småland Upptecknat av: Gustaf Carlsson

Härad: Södra Tjust Adress: Stormandebo, Ankarsrum.

Socken: Hallingeberg Berättat av:

Uppteckningsår: 1947 Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg.

Forts.

en ko, en potatisåker och några åkerlappar där det bärgades hö, har övergivit sådana småställen och flyttat till samhällen. Livsbetingelserna var svåra och bärgningen osäker. Framförallt var det obekvämt att bo så avsides.

Emigrationens orsaker får väl närmast betecknas så att det var trångt om bärgningsmöjligheterna i de små gårdarna och torpen där barnkullarna var stora. Bara en av barnen kunde ta vid med jordbruket om inte gården skulle plottras sönder. Vägen till industrin var inte så vanlig på 1880-90-talen. I stället for ungdomen åt Amerika. Alla trodde sig kunna bli rika där inne. Efter 1925 har knappast någon emigration förekommit i denna bygd.

Beträffande handelsbodas fanns sådana i Hallingebergs socken bl.a. i Hummelstad och Smitterstad på 1860-70-talen. I Ankarsrum erhöll smeder och övriga bruksarbetare en viss del av lönen ~~h~~ in natura av brukspatron, vari ingick även brännvin till storhelger. Brukspatron sålde dessutom mjöl och sill samt några andra varor. Första kända affären i Ankarsrum innehades av brukskassören John Fellenius på 1870-talet. Senare ägdes affären av en Lindblom och

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 10551: 9.

Sid. 9.

Landskap: Småland Upptecknat av: Gustaf Carlsson

Härad: Södra Tjust Adress: Stormandebo, Ankarsrum.

Socken: Hallingeberg Berättat av:

Uppteckningsår: 1947 Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg.

Forts.

och 1905 bildades en kooperativ handelsförening i Ankarsrum, vilken under åren utvecklats till ett miljonföretag vad det gäller årsomsättningen.

Angående sättet att handskas med pengar kan utan tvekan fastslås, att en större sparsamhet och bättre hushållning ofta kommit till synes i mindre jordbrukarehem om man jämför med ungefär jämställda arbetarehem.

Förändringar i byggnadsskick kan iakttas bl.a. på följande:

För längre tillbaka utgjorde ett lantbruks uthus bl.a. av ett stort antal små hus såsom "Fäjs" (lagård), liten logbyggnad med golv i mitten där slagtröskning försiggick. In på logen gick dock inte att köra i dessa små logarty dörrarna gick inte ända ner till golvet utan själva väggpartiet gick 6-8 dm högt, vilket man fick kliva över. Senare förändrades denna vägg till en nerfällbar läm. Troligen skulle detta byggnadssätt främst vara till nytta vid slagtröskningen och hindra sädeskorna att yra ut på marken. Dessutom fanns flera var för sig liggande lador och skjul m.m. Husen hade bräd- och ibland sticktak.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 10551:10.

sid.10.

Landskap: Småland..... Upptecknat av: Gustaf Carlsson.....
Härad: Södra Tjust..... Adress: Stormandebo, Ankarsrum.....
Socken: Hallingeberg..... Berättat av:
Uppteckningsår: 1947..... Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg.

Forts.

Vid nybyggnader fram efter 1800-talets mitt sammanfördes de små husen under ett tak och till ett större hus eller länga. Uthuslängan innehöll dels ladugård med foderlada samt loge med på ömse sidor liggande "la" och över ladugården höskulle. Ofta innehöll längan även vagnbod. En annan länga innehöll vishusbod, magasin, vedbod m.m. Boningshus vid mindre lantbruk innehöll förr ett mindre kök och ett större rum på nedre botten samt en nattstuga och en kammare på övre våningen. Vid exempelvis Ankarsrums bruk bodde arbetarna i flera hus av kaserntyp. Oftast hade var familj endast ett rum. De första egna hemmen i Ankarsrum uppfördes omkring 1905 på det s.k. Axhultsområdet, men det var endast de bäst ekonomiskt lottade (främst förmän) som då kunde bygga. En ny byggnadsperiod vidtog omkring 1913-14 då en del arbetarebostäder byggdes. (Det äldsta Ankarströmsområdet.)

Vad heminredning beträffar saknades köksspisar av järn på landsbygden på många ställen in på 1900-talet. Tapeter och även gardiner saknades i åtskil-

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 10551:11

Sid.11

Landskap: Småland Upptecknat av: Gustaf Carlsson
Härad: Södra Tjust Adress: Stormandebo, Ankarsrum
Socken: Hallingeberg Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg.

Forts.

liga hem på 1870-80-talen. De s.k. ståndsängarna (väggfasta sånger) försvann vid denna tid. Likaså undanställdes eller kasserades allmogeskåpen och kistor-
na före och vid sekelskiftet. Chiffonjerer och byråar kom i stället. Vad mat-
förhållandena beträffar gjorde kaffet sitt intåg och blev mera allmänt i enk-
lare allmogehem på 1880-talet.

Nya nöjen i egentlig mening kan man knappast tala om förrän inpå 1900-
talet. De s.k. festerna (sommaresterna) gick föreningar såsom godtemplarför-
eningar, fackföreningar o.dyl. i spetsen för. Med tilltagande föreningsrörelse
har festernas antal ökat och enskilda tillställningar minskat såsom s.k.
"svängar" i hemmen, raggmunkskalas^(gänget) om höstarna o.s.v., vilket förr förekom
inom byarna.

Tidningar hålles nu allmänt. Många hushåll har flera stycken. Förr hölls
ett ortsorgan av flera familjer gemensamt. Att köpa böcker åtminstone i större
utsträckning är inte direkt vanligt i mindre lanthen, men vakna ungdomar kan

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 10551:12.

Sid.12.

Landskap: Småland. Upptecknat av: Gustaf Carlsson

Härad: Södra Tjust Adress: Stormandebo, Ankarsrum.

Socken: Hallingeberg Berättat av:

Uppteckningsår: 1947 Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg.

Forts.

dock här och där uppvisa vackra boksamlingar både i lantbrukare- som arbetare- hem. Det muntliga berättandet av skildringar från förr försvinner alltmer. Förr hölls s.k. skummtimme i skymningen under vinterhalvåret, då de gamla satt och berättade och de unga hörde på.

Skolundervisningen har stegvis förbättrats. I Hallingebergs socken började lagstadgad skolundervisning enl. 1842 års skolstadga år 1848. Skola hölls då på två ställen i socknen. Samma lärare alternerade mellan Ankarsrum i söder och Hallingebergs kyrkby i norr och skötte undervisningen terminsvis på de olika platserna. Det år 1848 färdigblivna skolhuset i Hallingeberg tjänstgör än i dag. Efter några år inrättades s.k. flyttande roteskolor i hemmen, vilka sedan i sin tur ombildades till stationära eller fasta roteskolor då det uppfördes skolhus. I Hallingebergs socken finns nu skolhus på 5 ställen, nämligen i Hunsala, Hallingebergs kyrkby, Skaftekulla, Hummelstad och Ankarsrum.

De kyrkliga vanorna har förändrats. Gudstjänstbesöken har avtagit,

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Forts.

M. 10551:13.

Sid.13

Landskap: Småland..... Upptecknat av: Gustaf Carlsson.....
Härad: Södra Tjust..... Adress: Stormandebo, Ankarsrum.....
Socken: Hallingeberg..... Berättat av:
Uppteckningsår: 1947..... Född år 1905 i Koltorp, Hallingeberg.

Forts.

husförhören med tidigare relaterade kalas har upphört. Med dopen följer inga storkaläs i allmänhet och detsamma kan sägas om begravningarna. Stora anordningar med mat förekommer sällan, men själva begravningshögtiden torde få anses ha blivit värdigare. Inte bara den ökade blomsterhyllningen avses därmed. Förr var det sällan några blommor vid en fattigs begravning. Lingon- och mjölonriskransar förekom, en bukett vintergröna o.s.v. Men det måste däremot vara bra fattigt om inte sprit förekom på något vis vid en begravning förr i samband med förplägnaden.

Någon särskilt stor roll kan inte anses att väckelserörelserna har spelat i denna trakt. Sen på 1860-talet har dock baptisterna funnits inom socknen, vidare metodisterna och under något tiotal år även pingstvännen. Nordöstra Smålands missionsförening (nordöstringarna) har gjort sig gällande särskilt i kustsocknarna i Norra och Södra Tjust. I somliga socknar har de idkat samarbete med statskyrkans präster.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!